

INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA KRIMINĀLTIESISKĀS AIZSARDZĪBAS REGULĒJUMS EIROPAS VALSTĪS *CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR CRIMES AGAINST INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS UNDER THE LEGISLATION OF EUROPEAN COUNTRIES*

Juna Kjakšta

Mg.iur, Daugavpils Universitāte, junakjaksta@inbox.lv, Rēzekne, Latvija

Abstract. *The article is devoted to the issues of criminal law ensuring the protection of intellectual property in some European countries. The author explores the European legislation on responsibility for violation of intellectual rights. Special attention is paid to the structure of legal regulation of criminal liability for these offenses. Active integration of Latvia into the world community, joining the World Trade Organization, joining the relevant international agreements in this regard, forces the intellectual property protection issues to be oriented towards developed European countries. When looking for positive law enforcement practice, it is necessary to analyse national legal provisions that have a wealth of experience in combating intellectual property violations and are members of the TRIPS Agreement. In this context, it seems appropriate to refer to the legislation of other European countries that have a wealth of experience in dealing with encroachments on intellectual property.*

Keywords: *criminality, copyrights, European legislation, intellectual property, invention rights.*

Latvijas aktīva integrācija pasaules kopienā, iestāšanās Pasaules Tirdzniecības organizācijā, šajā sakarā pievienojoties attiecīgajiem starptautiskajiem nolīgumiem, liek intelektuālā īpašuma aizsardzības jautājumos orientēties uz attīstītajām Eiropas valstīm.

Līguma par ar tirdzniecību saistītām intelektuālā īpašuma tiesībām (turpmāk tekstā – TRIPS Līgums) 61.pants nosaka, ka dalībvalstis nodrošina kriminālprocesa un soda naudu piemērošanu vismaz apzinātos preču zīmju viltošanas vai autortiesību pīrātisma gadījumos komerciālā mērogā. Iespējamie tiesiskās aizsardzības līdzekļi ietver cietumsodu un/ vai naudas sodus, kas ir pietiekoši, lai atturētu no līdziņas rīcības, atbilstoši naudas sodu apjomam, ko piemēro attiecīga smaguma noziegumiem. Attiecīgos gadījumos iespējamie tiesiskās aizsardzības līdzekļi ietver arī neatļauto preču un jebkuru materiālu un detaļu, kuru izmantošana bijusi neatļautā izstrādājuma pamatā, konfiskāciju un iznīcināšanu. Dalībvalstis var nodrošināt kriminālprocesa un soda naudas, kas piemērojami citos intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpuma gadījumos, īpaši, ja tie izdarīti apzināti un komerciālā mērogā (*Par Marakešas līgumu par Pasaules tirdzniecības organizācijas izveidošanu, 1998.*).

Meklējot pozitīvu tiesību piemērošanas praksi, ir nepieciešams analizēt valstu tiesību normas, kurām ir bagāta pieredze cīņā ar intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem, un kuras ir TRIPS Līguma dalībnieki.

Darba mērķis – izpētīt intelektuālā īpašuma krimināltiesiskās aizsardzības saturu Eiropas valstu normatīvajos tiesību aktos – Kriminālkodeksos un citos likumos.

Zinātniskā darba uzdevumi ir šādi:

- noskaidrot intelektuālā īpašuma aizsardzības reglamentāciju Eiropas valstu Kriminālkodeksos, analizējot to kopsakarā ar civiltiesiskajiem un administratīvo tiesību aizsardzības līdzekļiem;
- identificēt intelektuālā īpašuma krimināltiesību objekta raksturīgākās pazīmes Eiropas valstu normatīvajos aktos.

Darbā tiek pielietotas šādas zinātniskās pētniecības metodes, ar tiesību vēsturiskās metodes palīdzību izpētīta intelektuālā īpašuma tiesību attīstība Eiropas krimināltiesību aktos; sistēmiskā metode tiek pielietota, lai analizētu nacionālos Kriminālkodeksus, kopsakarā ar starptautiskajiem dokumentiem un rekomendācijām; tiesību salīdzinošā metode pielietota, lai pētītu intelektuālā īpašuma krimināltiesiskās aizsardzības modeļus, t.sk. noziedzīgo nodarījumu saturu un likumos paredzētās sankcijas Eiropas valstīs.

Intelektuālā īpašuma krimināltiesiskās aizsardzības teorētisko pamatu un aspektu identificēšanas galvenais mērķis ir noteikt tās intelektuālā īpašuma aizsardzības atziņas, kas ir vadlīnijas intelektuālā īpašuma tiesību attīstībai Latvijas Republikā. Intelektuālā īpašuma krimināltiesiskās aizsardzības attīstība ir notikusi nepārdomāti, jo nav atbilstošas teorētiskās izpētes. Intelektuālā īpašuma tiesību pilnveides priekšlikumus nav iespējams veidot bez vēsturiskās izpētes un teorētisko atziņu izzināšanas. Jāpilnveido teorētiskais pamatojums, ņemot par pamatu citu valstu tiesību zinātnieku atziņas šajā jomā.

Vācijas Federatīvās Republikas, Polijas Republikas, Šveices, Austrijas, Itālijas, Holandes un citu valsts kriminālkodeksi šajās valstīs nav vienīgie intelektuālā īpašuma aizsardzības tiesību avoti. Attiecīgās normas šajās valstīs ir nostiprinātas speciālajos likumos. Ar šiem likumiem bieži tiek paredzētas sankcijas par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpšanu. Atšķirībā no Latvijas Republikas Krimināllikuma, minēto valstu normatīvie akti pieļauj kriminālatbildības reglamentāciju ne tikai ar kodeksa, bet arī ar citu likumu piemērošanu, vai arī vispār nesatur kodificētu normatīvo aktu krimināltiesību jomā.

Piemēram, Dānijas Kriminālkodeksa 1. pantā ir teikts, ka tiek sodītas tikai tādas darbības, par kurām ir paredzēts sods saskaņā ar likumu vai tam pielīdzinātiem aktiem (*Krastņš, Liholaja, 2008., 296.lpp.*). Saskaņā ar Šveices Kriminālkodeksa 1.pantu, kurš paredz “*no penalty without law*” principu, nevienu nevar sodīt par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ja vien tas nav skaidri noteikts likumā kā likumpārkāpums (*Swiss Criminal Code, 1937*). Likuma kategorija šajā gadījumā netiek precizēta. Līdzīgu regulējumu satur Francijas Kriminālkodeksa 111-2.pants (*Criminal Code of the French Republic, 1994*), kā arī vairāku citu valstu tiesību akti. Iepriekšminēto valstu Kriminālkodeksos gandrīz nav normu, kas regulē noziedzīgus nodarījumus pret intelektuālo īpašumu. Piemēram, Dānijas Kriminālkodekss apzīmē nodomu nodrošināt vai iepazīstināt kādu ar informāciju par uzņēmuma komercnoslēpumiem, kā vienu no sevišķi pastiprinošiem apstākļiem korespondences noslēpuma pārkāpuma, mājokļa vai citas vietas neaizskaramības pārkāpšanas, gadījumos. Šis Kriminālkodekss nesatur citas atsauces par intelektuālā īpašuma tiesībām.

Pie Eiropas valstīm, kur intelektuālā īpašuma aizsardzības krimināltiesību piemērošanas noteikumi ir iekļauti starpnozaru tiesību aktos, var minēt Grieķiju (*Law No. 2239 on Trademarks, 1994*), Īriju (*Copyright and Related Rights Act, 2000*), Kipru (*Copyright Laws, 1976*), Norvēģiju (*Trademarks Act, 2010*), Portugāli (*Industrial Property Code, 2008*) un citas. Šāda pieeja izskatās neracionāla. Pirmkārt, sabiedrisko attiecību attīstība, intelektuālo jaunrades produktu izmantošanas jomā, nosaka nepieciešamību izveidot vienotu intelektuālā īpašuma tiesību aktu sistēmu. Otrkārt, intelektuālā īpašuma aizsardzību regulējošo tiesību normu iekļaušana dažādos normatīvajos aktos, apgrūtina gan intelektuālā īpašuma kā krimināltiesiskās aizsardzības objekta satura izpratni, gan arī šo normu tiesību piemērošanas praksi. Akcentējot, ka pozitīvas tiesību piemērošanas prakses īstenošanai, uzsvars tiek likts krimināltiesību normu vispārīgiem noteikumiem. Ir pašsaprotami, ka visefektīvākajai tiesībaizsardzībai ir ieteicams šīs normas sakārtot vienā aktā - kriminālkodeksā.

Tiesību zinātnieki atzīmē krimināltiesību aktu kodifikācijas tendenci, kas raksturīga gan Kontinentālajai (romāņu - ģermāņu) tiesību sistēmas saimei, gan Vispārējām tiesībām (“*Common law*”) (*Жалинский, 2004*). Saskaņā ar šo tendenci normas, kas paredz kriminālatbildību par intelektuālo tiesību pārkāpumiem, ir sagrupētas vienā tiesību aktā (kodeksā). Tajā pašā laikā tās parasti ir strukturēti nodalītas un darbojas kā vienota objekta krimināltiesiskās aizsardzības tiesību normu komplekss. Bulgārijas Republikas Kriminālkodeksa Sevišķā daļa satur speciālu sadaļu “Noziegumi pret intelektuālo īpašumu” (*Criminal Code, 1968*). Citi Bulgārijas likumi nesatur krimināltiesību normas attiecībā uz intelektuālā īpašuma jomu. Spānijas 1995.gada Kriminālkodekss satur sadaļu “Par noziegumiem, kas saistīti ar intelektuālo un rūpniecisko īpašumu, tirgu un patērētājiem”, kas

gandrīz pilnībā ir veltīta atbildībai par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem (*Criminal Code of the Kingdom of Spain, 1995*).

Francijas intelektuālā īpašuma kodekss satur jaunrades, kā arī citu aizsargājamo intelektuālā īpašuma objektu plašu klāstu (*Intellectual Property Code of the French Republic, 1992*), tajā skaitā. tādu, kuri netiek ietverti Latvijas normatīvajos aktos (lekcijas, uzstāšanās, sprediķi, tiesu runas vai citi tāda paša rakstura darbi, un arī citi sezonālās rūpniecības ražoti apģērbi un apavu veidi, t.sk. modes priekšmeti). Kodeksā ir paredzēta kriminālatbildība par nelikumīgām darbībām saistībā ar visiem šiem objektiem bez izņēmuma. Atsevišķu intelektuālā īpašuma elementu norādēm attiecīgajos likuma noteikumos piemīt piemēra statuss vai tas veic kādu konkretizējošo funkciju.

Intelektuālā īpašuma saturs Eiropas normatīvajos aktos no noziedzīgā nodarījuma objekta skatupunkta galvenokārt ir viendabīgs. Šķiet, pašsaprotama starptautisko nolīgumu unificējoša ietekme: 1952. gada Universālās autortiesību konvencijas, 1961. gada Romas konvencijas Par izpildītāju, fonogrammu producentu un raidorganizāciju tiesību aizsardzību, 2002.gada Vispasaules intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO) Līguma par autortiesībām, 2002.gada Vispasaules intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO) Līguma par izpildījumu un fonogrammām, 1994.gada (TRIPS) Līguma par ar tirdzniecību saistītajām intelektuālā īpašuma tiesībām u.c.

Par augstu bīstamības līmeni priekš sabiedrības intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpuma gadījumā, un šīs bīstamības atzīšanu no valstu likumdevēju puses, var spriest pēc attiecīgo valstu krimināltiesisko normu sankcijām. Par šiem noziedzīgiem nodarījumiem paredzēto sodu sankcijas ir salīdzināmas, un dažos gadījumos pat pārsniedz sodus par noziegumiem pret īpašumu. Spānijas Kriminālkodekss paredz, ka par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpšanu tiesa var piemērot cietumsodu uz laiku ne mazāku par pusgadu, vai naudas sodu ne mazāku par sešu minimālo mēnešu algu apmērā, kas salīdzināms ar sodu par zādzību atbildību pastiprinošos apstākļos, piesavināšanos vai krāpšanu pielietojot vardarbību (*Criminal Code of the Kingdom of Spain, 1995*). Saskaņā ar Francijas Intelektuālā īpašuma kodeksa (*Intellectual Property Code of the French Republic, 1992*) normām lielākai daļai noziedzīgo nodarījumu, kas saistīta ar kontrafakciju, tiek piemērots divu gadu brīvības atņemšanas sods un liels naudas sods. Pamatojoties uz Kodeksa L335-9 pantu, doto noziedzīgo nodarījumu atkārtotas paveikšanas gadījumā, vainīgajai personai piemērotais soda veids tiek dubultots. Bulgārijas Republikas Kriminālkodeksa (*Criminal Code, 1968*) 172A.pants nosaka, ka par īpašuma tiesību pārkāpumiem attiecībā uz intelektuālās darbības rezultātiem, var tikt piemērots brīvības atņemšanas sods līdz trīs gadiem un naudas sods. Par plaģiātu tiek paredzēts brīvības atņemšanas sods uz laiku līdz diviem gadiem.

Secinājumi un priekšlikumi

Veiktā analīze ļauj izdarīt dažus vispārīgos secinājumus par intelektuālā īpašuma krimināltiesiskās aizsardzības īpatnībām attīstītajās Eiropas valstīs:

1. Tiesību normas par atbildību par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem var būt iekļautas starpnozaru tiesību aktos, kas veltīti konkrētai intelektuālā īpašuma objektu grupai, kā arī var būt grupētas vienā īpašā strukturālā elementā Krimināllikumā (parasti – Sevišķās daļas nodaļā).
2. Intelektuālais īpašums tiek saprasts, galvenokārt kā vienots krimināltiesību aizsardzības objekts. Šāda pieeja pārsvarā atspoguļojas Krimināllikumu strukturā: izvietojot tiesību normas par atbildību par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem vienotajā krimināltiesību likumā, likumdevējs apvieno šīs normas likumā vienotā struktūras elementā.
3. Ar krimināltiesiskās aizsardzības līdzekļiem tiek nodrošināta plaša intelektuālā īpašuma objektu klāsta nodrošināšana, tostarp tādiem, kas nav minēti Latvijas Republikas Krimināllikumā.

4. Kriminālbildības iestāšanās par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem nav atkarīga no šo noziedzīgo nodarījumu apmēra vai seku smaguma.
5. Kriminālbildība analizētajās valstīs par noziegumiem pret intelektuālo īpašumu ir stingra.

Izmantotā literatūra un avoti

1. *Criminal Code* (02.04.1968). Bulgarian law. Status as of 28 May 2010. Retrieved 04.04.2019 from <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/bg/bg024en.pdf>
2. *Criminal Code of the French Republic* (01.03.1994). French law. Status as of 12 October 2005. Retrieved 02.04.2019 from <https://www.legifrance.gouv.fr/content/location/1740>
3. *Criminal Code of the Kingdom of Spain* (24.11.1995). Spanish law. Status as of 1 January 2013. Retrieved 11.04.2019 from <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/2/Spain/show>
4. *Intellectual Property Code of the French Republic* (01.07.1992). French law. Status as of 25 March 2019. Retrieved 13.04.2019 from <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/details/18788>
5. *Līgums par autortiesībām* (20.12.1996.). Pasaules intelektuālā īpašuma organizācija (WIPO). <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1268-vispasaules-intelektuala-ipasuma-organizācijas-wipo-ligums-par-autortiesibam>, sk. 01.04.2019.
6. *Līgums par izpildījumu un fonogrammām* (20.12.1996.). Pasaules intelektuālā īpašuma organizācija (WIPO). <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1273-vispasaules-intelektuala-ipasuma-organizācijas-wipo-ligums-par-izpildijumu-un-fonogrammam>, sk. 01.04.2019.
7. *Par Intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības un nodrošināšanas pamatnostādņēm 2015.-2020.gadam* (01.04.2015.). Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojums Nr. 169. <https://likumi.lv/ta/id/273234-par-intelektuala-ipasuma-tiesibu-aizsardzibas-un-nodrosinasanas-pamatnostadnem-2015-2020-gadam>, sk. 01.04.2019.
8. *Par Marakešas līgumu par Pasaules tirdzniecības organizācijas izveidošanu* (17.12.1998.). LR likums. <https://likumi.lv/doc.php?id=51135>, sk. 09.04.2019.
9. *Romas konvencija par izpildītāju, fonogrammu producentu un raidorganizāciju tiesību aizsardzību* (26.10.1961.). Apvienoto Nāciju Organizācija. <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/473>, sk. 01.04.2019.
10. *Swiss Criminal Code* (21.12.1937). The Federal Assembly the Swiss Confederation. Status as of 1 March 2019. Retrieved 31.03.2019 from <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/201903010000/311.0.pdf>
11. *Universal Copyright Convention* (06.09.1952). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation. Retrieved 01.04.2019 from http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15381&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
12. Joksts, O., Jankovskis, A. (2002). *Personu īpašums un tā aizsardzība*. Rīga: [b.i.]. 135 lpp.
13. Krastņš, U., Liholaja, V. (2008). *Dānijas kriminālkodekss. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 493 lpp.
14. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2017.gada 15.februāra lēmums lietā Nr. SKK- SKK-17/2017. <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/departament2/2017/SKK-17-2017.doc>, sk. 02.04.2019.
15. Papēde, M. (01.03.2011.). IZMAIŅAS INTEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA AIZSARDZĪBĀ. *Jurista Vārds*, 9, 17.-20.lpp.
16. Rozenfelds, J. (2008). *Intelektuālais īpašums*. Rīga: Zvaigzne ABC. 272 lpp.
17. Жалинский, А. Э. (2004). *Современное немецкое уголовное право*. Москва: ТК «Велби»; Проспект. 560 с.

Summary

Recognition and protection of intellectual property are issues of daily attention, both at national and international level, not only in regulatory acts, but also in the practice of compliance with the legal framework. After regaining its independence, the Republic of Latvia has joined all major international documents, but after the membership in the European Union, Latvia is bound by the directives and regulations issued by the Union. Since October 15, 1998 copyright protection is also guaranteed in the Constitution of the Republic of Latvia and its Article 113 states that the State shall recognize the freedom of scientific research, artistic and other creative activity, and shall protect copyright and patent rights. By analysing these laws and regulations in conjunction, the protection of intellectual property at an adequate level,

including criminal law, is one of the guarantees in ensuring human rights and freedoms of citizens, legal interests of legal entities and state security in general.

The fight against intellectual property violations has become one of the most urgent tasks of our time both in Latvia and abroad. In order for this task to be feasible, effective remedies must be available: the power of intellectual property rights is reflected in the exercise of these rights, or in the application possibilities, which are best reflected in the remedies that the rightholder can take against the infringer of his rights. In civil law, the widest possible range of means is available to enable the victim to obtain material and moral satisfaction from the infringed rights. With regard to criminal sanctions, there is a position that they should be applied mainly to particularly gross and systematic infringements of intellectual property rights of a commercial nature. The impact of infringements of intellectual property rights on the rights and interests of society is much wider than the losses suffered by inventors. Therefore, this system of protection of rights should be such that those who invest their finances and knowledge in intellectual property products can rely on their investment being properly, not just declarative, protected and able to recover their investment.